

Страховий захист аграрних ризиків

Непочатенко О.О.

доктор економічних наук, професор,
Уманський національний університет садівництва

Юдін В.К.

аспірант кафедри фінансів і кредиту
Уманського національного університету садівництва

Стаття присвячена актуальним питанням функціонування сільськогосподарського сегменту страхового ринку. Досліджено системи страхування аграрних ризиків у країнах світу. Визначено можливість залучення позитивних елементів страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері у розрізі основних моделей.

Ключові слова: страховик, страхувальник, страховий тариф, страховий продукт, страхування майна, ризики.

Непочатенко Е.А., Юдин В.К. СТРАХОВАЯ ЗАЩИТА АГРАРНЫХ РИСКОВ

Статья посвящена актуальным вопросам функционирования сельскохозяйственного сегмента страхового рынка. Исследованы системы страхования аграрных рисков в странах мира. Определена возможность привлечения позитивных элементов страхования с государственной финансовой поддержкой в аграрной сфере в разрезе основных моделей.

Ключевые слова: страховщик, страхователь, страховой тариф, страховой продукт, страхование имущества, риски.

Nepochatenko O.O., Yudin V.K. INSURANCE DEFENCE OF AGRARIAN RISKS

The article is sanctified to the pressing questions of functioning of agricultural insurance market of foreign countries segment. Possibility of bringing in of positive elements of insurance is certain with state sponsorship in an agrarian sphere in the cut of basic models.

Keywords: insurer, insuree, insurance tariff, insurance product, insurance.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна має значний потенціал для розвитку сільського господарства та подальшого впливу на європейські ринки. Вона переживає період глибоких змін. При цьому одним з елементів ринкової моделі аграрного сектору є створення нової системи страхування з метою зниження рівня ризикованості виробничої діяльності. Один із найскладніших і найбільш ризикових видів страхування – це страхування сільськогосподарських ризиків, і сьогодні в Україні все більше починають усвідомлювати, що їх необхідно страхувати. Агрострахування є одним з важливих засобів зменшення ризиків у сільськогосподарському виробництві. Проте, незважаючи на суттєву необхідність даного захисту, в нашій країні лише робляться перші кроки у цьому складному ринковому сегменті. Варто зазначити, що сільськогосподарське страхування розвивалося в усьому світі як головний інструмент управління ризиками з метою зменшення негативного впливу погоди та природних факторів. Сповільнений розвиток страхування в аграрній сфері України пояснюється відсут-

ністю повноцінного законодавчого забезпечення, недоліками в організації та координації співпраці головних учасників ринку страхових послуг в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомі напрацювання щодо страхування в аграрній сфері здійснили такі вчені: В. Базилевич, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Мних, С. Навроцький, С. Осадець та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим варто розглянути можливість залучення позитивних елементів страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері у розрізі моделей.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення та узагальнення особливостей функціонування сільськогосподарського сегменту страхового ринку зарубіжних країн та, відповідно, на цій основі надання рекомендацій щодо вдосконалення страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрному секторі України з урахуванням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільськогосподарське страхування є специфічним класом страхування, яке

об'єднує декілька підгалузей. Виділення сільськогосподарського страхування в окремий клас здійснюється за принципами формування комплексних видів страхування. До таких видів відносяться морське, космічне, авіаційне, медичне тощо.

Сільськогосподарське страхування розгалужене поняття і до його складу входить багато різних видів страхування як майнових, так і відповідальності. Тому воно є підгалуззю як майнового страхування, так і страхування відповідальності (рис. 1), які,

Рис. 1. Місце сільськогосподарського страхування в загальній системі страхування

Таблиця 1

Системи страхування аграрних ризиків у країнах світу

Країна	Учасники системи агрострахування	Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків
США	Федеральна корпорація страхування врожаю (Federal Crop Insurance Corporation) Департаменту сільського господарства; страхові компанії; товариства взаємного страхування	Забезпечення виконання Федеральної програми страхування врожаю, яка включає: – перерахунок страховикам із федерального бюджету за фермерів 60% страхових премій; – забезпечення додаткового страхового покриття фермерам, які беруть участь у Федеральній програмі страхування врожаю; – контроль організації перестрахування; – забезпечення перестрахування понад 40% ризиків агропромислового комплексу за кордоном.
Канада	Державна корпорація страхування аграрних ризиків (Agriculture Financial Services Corporation); страхові компанії; товариства взаємного страхування	Забезпечення виконання Державної програми страхування аграрних ризиків, яка передбачає: – субсидовані заощадження для фермерів; – виконання програми забезпечення доходів (рівня доходів фермерам не нижче ніж 70% від попереднього рівня за останні три роки); – контроль організації перестрахування; – забезпечення перестрахування понад 40% агроризиків за кордоном.
Португалія	Система «державного та приватного партнерства»	Держава: субсидії фермерам на страхування та організація перестрахування. Приватні страхові компанії (інтегровані в систему страхування сільськогосподарських ризиків): розроблення програм страхування та контроль за їх виконанням; відшкодування частини ризиків, не відшкодованих державою.
Італія, Франція, Австрія, Німеччина	Система страхування під контролем держави та за участю товариств взаємного страхування (перехід до іспанської моделі агрострахування)	Страхові компанії: розроблення страхових продуктів зі страхування аграрних ризиків. Держава: контроль за здійсненням страхового та перестрахового захисту сільськогосподарських товаровиробників.

Джерело: узагальнено за даними джерел [1; 6]

у свою чергу, виступають субкатегоріями страхування.

Відповідно, сільськогосподарське страхування, перебуваючи в субпідрядному зв'язку з даними галузями страхування, має ті ж ознаки і функції, якими володіє категорія страхування.

Отже, сільськогосподарське страхування – це насамперед система економічних відносин між конкретними суб'єктами господарювання, де з одного боку виступають страховики – фінансово-кредитні установи, а з іншого – страхувальники – сільськогосподарські підприємства, орендарі, селянські (фермерські) господарства, які за певну плату передають свої ризики майнових, фінансових втрат в сільськогосподарській діяльності з метою отримання відшкодування при настанні страхового випадку.

Сільськогосподарське страхування характеризується комплексністю, оскільки включає в себе страхування врожаю культур та багаторічних насаджень, тварин, машин, будинків, транспортних засобів, насіння, готової продукції, відповідальності товаровиробника тощо.

Світовий досвід у галузі страхування сільськогосподарського виробництва свідчить про функціонування в багатьох країнах національних систем страхування сільськогосподарських ризиків. При цьому кожна країна створює власну, необхідну їй систему страхового захисту сільськогосподарського виробництва (табл. 1).

З таблиці 1 видно, що нині у світі виокремилися різні підходи щодо підтримки та розвитку

страхування в аграрній сфері як необхідного інструменту стабілізації виробничого процесу та доходів сільгоспвиробників.

Залежно від історичних, економічних, соціальних особливостей, що склалися в кожній окремій країні, виділяють три моделі страхування в аграрному секторі (рис. 2).

Причому світовий досвід свідчить, що в міжнародній практиці страхування сільськогосподарських ризиків сформувалися дві основні моделі, які умовно можна назвати «американська» та «європейська». Для «американської» моделі, яка застосовується у США та Канаді, характерна значна підтримка держави у страхуванні сільськогосподарських ризиків.

Для «європейської» моделі характерна мінімальна участь держави в аграрному страхуванні, котра зводиться головним чином до виконання контрольних функцій щодо діяльності приватних страхових компаній у цьому секторі ринку страхових послуг.

Обидві ці моделі мають свої переваги і недоліки, але, як свідчить міжнародний досвід, найефективнішим при страхуванні аграрних ризиків є поєднання цих двох моделей («змішана» модель).

Саме така система страхування сільськогосподарських ризиків діє в Іспанії, яка, за оцінками експертів міжнародного проекту ЄС Tacis «Вдосконалення управління ризиками фермерських господарств та малих і середніх господарств в аграрному секторі», є країною з найрозвиненішою системою агрострахування в Європі.

Рис. 2. Сукупність моделей страхування в галузі сільськогосподарського виробництва

Джерело: узагальнено за даними джерел [10; 1; 5]

Враховуючи наведений на рисунку 1 механізм, слід більш детально розглянути можливості адаптації зарубіжного досвіду здійснення страхування в аграрній сфері з державною фінансовою підтримкою до вітчизняних умов у розрізі вищенаведених моделей.

Класичним прикладом американської моделі страхування є система страхування США, де для проведення державної політики у сфері аграрного страхування при Міністерстві сільського господарства було створено Агентство з управління ризиками (Risk Management Agency, RMA). Головними функціями Агентства є контроль за діяльністю страхових компаній, задіяних в державних програмах, контроль за виконанням страхових угод та розподіл страхових субсидій [2; 3]. RMA також керує Федеральною корпорацією по страхуванню врожаю FCIC, що є державною компанією, через яку здійснюється контроль за діяльністю виробників та страховиків, перевіряється актуарна збалансованість федеральних програм страхування врожаю, надаються стандартні угоди з перестраховування ризиків, реалізуються програми державної підтримки [1; 4].

До основних державних програм страхування врожаю та доходу належать: Програма захисту від катастрофічних ризиків (Catastrophic Risk Protection, CRP), Програма мультиризикового страхування врожаю (Multiple Peril Crop Insurance, MPCI), Програма «Груповий план» (Group Risk Plan, GRP), Програма захисту доходу (Income Protection, IP) та інші [5].

Разом з тим для окремих субсидованих програм страхування в США характерне встановлення диференційованих страхових субсидій залежно від рівня обраного страхового покриття врожаю та ціни, що, на нашу думку, варто запозичити і до української практики надання страхових субсидій з метою уникнення субсидування формального страхування.

На відміну від США в Канаді створені державна і приватна системи страхування та відшкодування збитків, покликаних компенсувати матеріальні й економічні втрати і сприяти відновленню виробничого потенціалу в сільському господарстві. Сфера діяльності та функції двох систем розмежовані, хоча об'єктом їх уваги може бути один і той же сегмент. Причиною для такого розподілу є, по-перше, різна природа факторів, що спричиняють матеріальні й економічні збитки в сільському господарстві, і, по-друге, кінцевий результат діяльності кожної системи.

Кінцевою метою будь-якої страхової компанії є одержання комерційної вигоди, тоді як держава керується загальнонаціональним інтересом щодо збереження і розвитку виробничого потенціалу, як основи продовольчої безпеки держави та економічної вигоди у більш широкому аспекті [3; 4; 6, с. 6].

Добровільні державні програми страхування результатів виробничої діяльності і компенсації втрат в результаті надзвичайних обставин реалізуються через спеціалізовані державні установи – Королівські корпорації. Прикладами таких програм є Програма страхування культур на випадок повної або часткової загибелі врожаю (CIP), Програма страхування виробленої продукції, що призначена для реалізації на ринку (RIP), Національна тристороння стабілізаційна програма (NTSP), Програма стабілізації доходів виробників (CAIS), Страхування виробництва (PI) та інші [6, с. 7-10]. Прийняття вказаних програм страхування господарської діяльності фермерів розглядається як один із способів економічної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва. Це продиктовано розумінням того, що життєздатність галузі залежить від економічного стану первинного виробника.

Королівські корпорації також пропонують пакети різних продуктів фінансової підтримки для виробників, доступ до яких надається лише при участі аграріїв у програмах страхування. Такий підхід щодо запровадження своєрідної страхової перепустки аграрія до бюджетних програм доцільним є в Україні. Суть його полягатиме в необхідності страхування при участі сільгосптоваровиробника у програмах державної підтримки аграрного виробництва, оскільки наявність страхового полісу слугуватиме гарантією надійних відносин та результативності й ефективності виділення бюджетних коштів у вказаній сфері.

Типовим прикладом європейської моделі страхування у сфері аграрного виробництва є приватні системи страхування Великобританії та Німеччини, що не включають спеціальних програм страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрному секторі [7; 8]. Система страхування аграрного сектору в Німеччині представлена приватним страхуванням, що пропонує страхові продукти від граду, включаючи зниження якості продукції. В Україні поки що не використовуються страхові продукти, що враховують ризик втрати якості сільськогосподарської продукції, розробка яких, вважаємо, повинна стати першочерговим завданням на майбутнє. Також у Німеччині діють програми

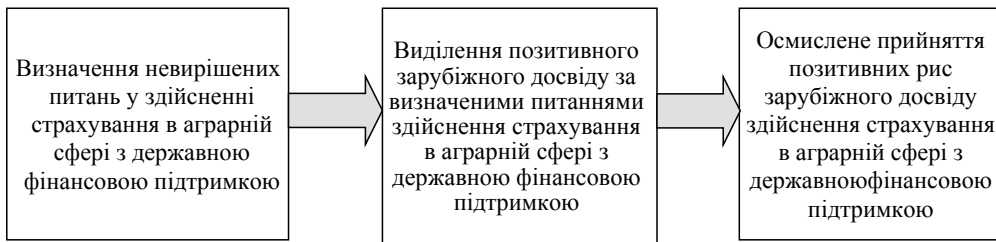

Рис. 3. Механізм залучення зарубіжного досвіду здійснення страхування в аграрній сфері з державною фінансовою підтримкою

Джерело: узагальнено за даними джерела [6]

Рис. 4. Особливості моделей страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері в різних країнах

Джерело: узагальнено за даними джерела [5]

Таблиця 2

Європейські моделі компенсації збитків від стихійних лих

Тип моделі	Основні риси
Надання державою компенсації постраждалим через прийняття рішення по кожному окремому випадку по факту (ex post)	Після настання стихійного лиха держава офіційно проголошує про те, що даний випадок є «катастрофою» і визначає умови, згідно яких постраждалі можуть одержати грошову допомогу. Такий підхід створює значну невизначеність. <i>(Нідерланди, Німеччина, Італія, Швеція)</i>
Виплати з фонду допомоги при стихійних лихах (ex ante)	Держава діє за очікуваннями, а не по факту і сума відшкодування понесеного збитку є обмеженою, тобто надається лише грошова допомога, а не повна компенсація збитку. Переважно встановлюється мінімальна межа понесених збитків, що означає можливість звернення за одержанням допомоги. <i>(Бельгія, Австрія)</i>
Регулятивне втручання держави в приватний ринок страхових послуг	Накладається обов'язок на осіб, що придбали поліс добровільного страхування, здійснити додатковий внесок на обов'язкове страхування від стихійних лих. Таким чином, модель передбачає певні законодавчі обмеження стосовно конкуренції та вільного вибору страхових послуг споживачами через доповнення державної допомоги послугами приватного страхового ринку. <i>(Франція)</i>

Джерело: узагальнено за даними джерела [4]

ситуативних державних виплат на випадок настання стихійних лих. Вказані програми є структурованими, а виплати здійснюються лише за дозволом ЄС [4].

У цілому для країн Європи характерними є три моделі компенсації збитків від стихійних лих (табл. 2).

Варто зауважити, що саме третя модель, що наведена в таблицю 2, набуває все більшої популярності в країнах Європи, оскільки в ній реалізується найбільш ефективно попередження та подолання руйнівних наслідків стихійних лих через створення системи партнерства між державою, суб'єктами господарювання і страховими компаніями шляхом розподілу важливих обов'язків та завдань між ними.

Успішним може бути лише те залучення зарубіжного досвіду, яке не викликає суперечностей і є адаптованим до базового досвіду здійснення страхування в Україні (рис. 3).

Отже, ключові особливості моделей страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері в різних країнах згруповано на рисунку 4.

Водночас варто зазначити, що найефективнішим при страхуванні аграрних ризиків

є поєднання переваг американської та європейської моделей страхування, прикладом якого виступає агрострахування Іспанії.

Висновки з цього дослідження. Отже, моделі страхування з державною фінансовою підтримкою в аграрній сфері в різних країнах характеризуються наступними ключовими особливостями: держава бере активну участь у діяльності системи; політика держави у сфері страхування є прозорою та послідовною; страхування є добровільним; створюються спеціальні державні установи для вироблення та реалізації політики держави в зазначеній сфері; держава може надавати страхові субсидії як сільгоспвиробникам, так і страховим організаціям; держава розвиває альтернативні форми фінансування та страхування на випадок настання стихійних лих. Кожна з моделей має свої переваги та недоліки, однак усе більше країн виявляють інтерес саме до змішаної моделі, що характерна Іспанії. Вона забезпечує, з одного боку, потрібний рівень страхування в аграрному секторі, а з іншого – створює певну зацікавленість аграріїв щодо посилення захисту майнових інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Якубович В. Система страхування аграрних ризиків в Іспанії: виводи для України [Електронний ресурс] / В. Якубович. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/11/30/2719>.
2. Сравнение программ страхования урожая в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/10/02/2585>.
3. Нагорный В.Д. Сельское хозяйство Канады. Корни успеха / В.Д. Нагорный. – М. : Майкоп: ООО «Качество», 2006. – 328 с.
4. Адамчук Н.Г. Европейская практика компенсации ущерба, причиненного имуществу стихийными бедствиями / Н.Г. Адамчук, А.Е. Корневский // Страховое дело. – 2010. – № 3. – С. 32-38.
5. Портал про страхування сільськогосподарських ризиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agroinsurance.com/ru/>.
6. Минкіна Г.І. Страхування як елемент управління ризиками підприємств АПК / Г.І. Минкіна // Фінансовий ринок України. – 2010. – № 3. – С. 4-11.
7. Лузан Ю.Я. Прогноз обсягів державної підтримки страхування урожаю сільськогосподарських культур в Україні [Електронний ресурс] / Ю.Я. Лузан, Н.А. Герасименко. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/LUZAN.pdf.
8. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 18. – С. 79.
9. Гутко Л.М. Досвід державної підтримки страхування ризиків сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 147-152.
10. Томашевський Ю.М. Актуальні питання страхового захисту в сільському господарстві // Економічний простір. – 2010. – № 44/1. – С. 161-166.